

УДК 001.4:502.3

Горбатюк В.М.

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА» В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПІВ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ В УКРАЇНІ

Вступ.

Більшість законодавчих актів України, починаючи з Конституції, включають вказівки на необхідність забезпечення екологічної безпеки [1,2 та ін]. Однак нормативні та законодавчі державні документи не дають чіткого визначення цього терміну. Його зміст розкривається в учбовій літературі [4-7], але і в підручниках та монографіях немає чіткого визначення терміну, який зумовлює зміст багатьох державних програм та цілей діяльності державних та недержавних землепорядних установ та організацій. Окрім того, оскільки в системі підготовки землепорядників викладається багато дисциплін екологічного напрямку (основи екології, екологічні проблеми в землеустрої та ін.), термінологічні дослідження мають велике практичне значення при викладанні цих предметів.

Наведений матеріал базується на системі поглядів, що сформувалися на протязі більше п'яти років викладання дисциплін «Управління земельними ресурсами», «Екологічні проблеми в землеустрої», «Екологічна безпека» в вищих навчальних закладах АР Крим.

Об'єкт та методи дослідження.

Об'єктом дослідження являється зміст терміну «екологічна безпека» в контексті його використання в системі освіти та в законодавчій діяльності. В дослідженні використані методи системного змістовного аналізу та логічного моделювання, що базуються на зборі інформації, узагальненні, класифікації.

Обговорення результатів.

Термін «екологічна безпека» широко використовується в законодавстві України з 1991 р [3,6,8]. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3], вказує, що «... забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – є невід'ємною умовою стійкого економічного та соціального розвитку України». Конституція України [1], прийнята на п'ять років пізніше, у статті 16 проголошує: «Забезпечення екологічної безпеки та підтримка екологічної рівноваги... є обов'язком держави». Стаття 5 Земельного кодексу України [2] одним з принципів земельного законодавства (пункт д) проголошує «пріоритет вимог екологічної безпеки». Майже без змін цей принцип переходить і в Закон України «Про землеустрій» [4] (стаття 6, пункт д). Ні в одному з наведених документів не дається визначення терміну, а

значить термін введений в понятійний апарат законодавства без необхідного теоретичного обґрунтування.

Спроба ліквідувати цей недолік прийнята у 2003 році при прийнятті Модельного закону «Про екологічну безпеку» [5]. В цьому документі дається наступне визначення «екологічна безпека – система політичних, правових, економічних, технологічних та інших заходів, що направлені на забезпечення гарантій захищеності навколишнього середовища та життєво важливих інтересів людини, та громадянина від можливого негативного впливу господарської та іншої діяльності, та загроз виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру в теперішньому та майбутньому часі».

Одне з визначень наведено в посібнику Бокова В.А., Лущика А.В. [7] «екологічна безпека – це такий стан системи «природа – техніка - людина», який забезпечує збалансовану взаємодію природних, технічних та соціальних систем, формування природно – культурного середовища, що відповідає санітарно-гігієнічним, естетичним та матеріальним потребам жителів кожного регіону Землі при збереженні природно-ресурсного потенціалу природних систем та здібності біосфери в цілому до саморегулювання».

В Інтернеті (Вікіпедія) [11] наведено таке визначення «екологічна безпека – це сукупність природних, соціальних та інших умов, що забезпечують безпечне життя та діяльність проживаючого (або діючого) на даній території населення» (Хуршудов, 1997). В інших виданнях визначення також підкреслюють стан системи як базис поняття екологічної безпеки, що не погоджується з визначенням Модельного закону, де екологічна безпека розглядається з точки зору системи заходів, що її забезпечують.

Тому перший висновок з аналізу діючих термінів – це неоднозначність трактування та визначення екологічної безпеки з одного боку як стану системи, з іншого – як системи заходів по забезпеченню безпеки населення.

Якщо розкласти поняття «екологічна безпека» на складові частини та проаналізувати значення кожної з них то вийде:

- 1) екологія – це наука що вивчає умови існування живих організмів, взаємовідносини між живим організмами та середовищем їх проживання.
- 2) безпека – це відсутність загроз (ризиків) що порушують функціонування систем.

Чисто формальне поєднання цих визначень може привести до висновку, що екологічна безпека це відсутність ризиків існуванню живих організмів та середовища їх проживання.

Вище наведено визначення екології як розділу біологічної науки, що не співвідноситься з сучасним розумінням екології як світогляду людини

індустріального суспільства. Сучасна екологія це наука, що не тільки вивчає умови існування живих організмів, взаємовідносини між живим організмами та середовищем їх проживання, а і загальні закони функціонування екологічних систем різного рівня, середовище проживання живих істот (в тому числі і людини), положення людини як виду та суспільства у екосфері планети, його зв'язків з екологічними системами, та міри впливу на них.

Формально-логічний аналіз приводить до наступного висновку. Екологічна безпека не може базуватися на антропоцентричному підході, бо предметом вивчення екології як науки та практичної екологічної діяльності є системи, що включають живі організми і людина (суспільство) розглядаються як особливий випадок живого. Якщо виходити з антропоцентричного принципу то екологічна безпека і безпека життєдіяльності людини – це рівнозначні поняття. Але екологічна безпека значно ширше поняття, бо охоплює екосистеми різного рівня (від біосфери в цілому, до мікроекосистем) і різного походження (природні, технічні, соціальні, складні природно-соціо-технічні системи), що мають право на безпечне функціонування.

Останнім висновком є системність поняття екологічна безпека, оскільки і як стан об'єкту і як заходи екологічна безпека відноситься до багатокомпонентних, та складно взаємодіючих систем. Центральним у визначенні має стати екосистема, що включає живі компоненти та середовище їх існування.

Тому пропонуються такі визначення:

Екологічна безпека – це стан природних та антропогенно-природних екосистем, який забезпечує відсутність загроз (ризиків) небезпечного порушення їх нормального функціонування.

Система екологічної безпеки включає оцінку стану екосистем та розробку заходів (політичних, правових, економічних, технічних та інших), що направлені на забезпечення захищеності екосистем від загроз (ризиків) небезпечного порушення їх нормального функціонування в теперішньому та майбутньому часі.

Стан системи характеризується сукупністю показників на даному просторі в даний момент часу. Оцінка стану визначається співвідношенням дійсних показників з нормативними (або еталонними). Заходи мають метою досягнення нормативних (еталонних) показників та забезпечення їх коливання в межах «зони оптимуму» [10].

Висновки:

1. Термін «екологічна безпека» наразі використовується для визначення як стану систем, так і системи заходів, що направлені на забезпечення захисту об'єктів. Використання терміну неоднозначне і теоретично необґрунтоване.

2. Екологічна безпека стосується функціонування складних екосистем, центром яких, що формує критерій оцінки, виступає живий компонент. Людина, суспільство, з точки зору екосистем - це лише особливий випадок екосистеми, тому антропоцентричний підхід до визначення екологічної безпеки – є некоректним.

3. Пропонується вживати два терміни: «екологічна безпека» - для визначення стану екосистеми і «система екологічної безпеки» - для оцінки стану та розробки заходів по забезпеченню безпечного функціонування екосистем.

Література:

1. Конституція України.
2. Земельний кодекс України. - Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, N 3-4,
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». - Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, N 41
4. Закон України «Про землеустрій». - Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, N 36,
5. Постановление Межпарламентской Ассамблеи государств - участников Содружества Независимых Государств от 15 ноября 2003 г. №22-18 "О новой редакции модельного закона "Об экологической безопасности"
6. Акимов Т.А. Хаскин В.В. Экология. – М. – 1999.
7. Боков В.А., Лущик А.В. Основы экологической безопасности. Учебное пособие. – Симферополь. СОНАТ, 1998
8. Бринчук М. М., Экологическое право (право окружающей среды): Учебник для высших юридических учебных заведений. Москва, 1998
9. Коробкин В.И., Передельский Л.В. Экология. – Ростов На Дону: Изд-во Феникс, 2000.
10. Реймерс Н.Ф. Природопользование. Словарь-справочник. – М. «Россия молодая», 1994
11. <http://ru.wikipedia.org>
12. <http://pravoznavec.com.ua/books>
13. <http://www.vuzlib.net>

Анотація

В статті проведено аналіз змісту терміну «екологічна безпека» в контексті його використання в системі освіти та в законодавчій діяльності, та запропоноване визначення «екологічна безпека» основане на системності поняття.

Аннотация

В статье проведен анализ смыслового содержания термина «экологическая безопасность» в контексте его использования в системе образования и в законодательной деятельности, также предложено определение «экологическая безопасность» основанное на системности понятия.